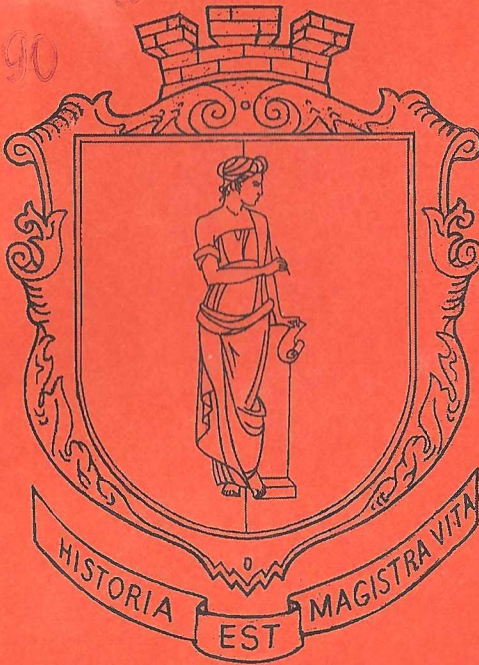

94(100)(082)

490

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 3

ЧИРВА Ю.І.

*доцент, кандидат
історичних наук*

ЗІНКЕВИЧ Т. С.

*студентка III курсу
історичного факультету*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УМОВИ І СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОЗИЦІЙ М.ТЕТЧЕР

Зміст поняття „видатної особи” вже давно перебуває в центрі уваги дослідників. Так, історики епохи Відродження вбачали в діяльності великих людей основний двигун історичного процесу. З певними відмінностями така позиція є характерною і для частини сучасних науковців. За таких умов перспективним виглядає дослідження і аналіз тих факторів, які сприяли формуванню масштабності відповідних осіб.

Чи навряд в середовищі істориків можна знайти таких, хто б заперечував видатну роль М. Тетчер у формуванні сучасного обличчя Великої Британії. Як же могло статися так, що саме вона - жінка стала тим політиком, який зміг дати відповідь на ті питання, розв'язання яких виявилось неможливим для її попередників – чоловіків?

М.Тетчер народилася 13 вересня 1925 р. в старовинному місті Гієнтлі в графстві Лінкольншир у важкі післявоєнні роки, коли Великобританія переживала складний економічний період. Маленьке місто; основу населення якого складали дрібні торгівці та майстри, занепадало.

Батько Маргарет, Альфред Робертс, мав бакалійну лавку, в якій його доньки працювали з дитячих років. Він був людиною серйозною, любив книжкову премудрість. Саме його життєві принципи, які спиралися на працелюбність, цілеспрямованість і відчуття громадянського обов'язку, відіграли вирішальну роль в становленні Маргарет, як майбутнього політика. Родина жила дуже скромно. Діти виховувались в спартанських умовах: ніхто не мав права відпочивати в робочий час. Перегляд художніх фільмів, час розваг – суворо регламентувалися. “Торгівля в маленькому місті, методизм, громадянська діяльність, заняття в школі, особиста незалежність – все це складало її дитинство”. – пи-

сав англійський політичний журнал [1, 10].

В таких умовах дівчина зростала серйозною і самотньою. Вона не розуміла жартів і в дорослому віці так і не навчилася сміятися. Коли Маргарет стала прем'єр міністром, вона сказала: "Саме те, чого я навчилася в маленькому місті, в дуже скромному домі, допомогло мені перемогти на цих виборах [1, 15].

Відносини з однолітками склалися не просто. Вільно вона могла говорити лише про політику, тому молоду Робертс не запрошували на вечірки. Але бажання подібатися людям було настільки великим, що у Маргарет з ранньої юності з'явилося прагнення бути на виду, фотографуватися, приймати участь у диспутах.

Звичка Тетчер з раннього дитинства до бережливості пізніше надала їй допомогу в проведенні дискусії щодо державного бюджету. Рішучість і дух суперництва не раз допомагали їй в політичній кар'єрі.

В 1930 р. молода Робертс вступила в найкращу загальноосвітню школу графства. Виділяючись наполегливістю і серйозністю, Маргарет дуже відрізнялася від однолітків. Через велику вимогливість до себе і оточуючих її вважали занадто самовпевненою.

За словами майбутнього прем'єр-міністра, вона з раннього дитинства відчувала, що політика у неї в крові. Уже в 10 років Маргарет виконувала роль зв'язківця, розносила друковані матеріали консервативної партії.

В 11 років її перевели до навчального закладу, який готував випускників до вступу в університет - Кественську школу для дівчат. Тут Маргарет набуває членства дискусійного клубу, оскільки була впевнена в тому, що «людина зобов'язана говорити правильно» [2, 6-7]. За свідченням її однокласниць, Маргарет завжди вміла правильно викладати свої думки і правильно формулювати питання. В майбутньому її публічні виступи принесли успіх лідеру консерваторів, знайшли шлях до сердець англійців.

Коли у вересні 1939 р. почалася Друга світова війна, Маргарет було 13 років. В цей час вона прониклася духом патріотизму, усвідомила важливість захисту батьківщини від ворога. Війна зміцнила її політичні погляди як консерватора. Вона засуджувала партію лейбористів за її виступи напередодні війни проти програми переозброєння армії і запровадження

обов'язкової військової повинності. Маргарет вважала, що лейбористи не дали консерваторам як слід підготуватися до війни.

Коли війна закінчилась Маргарет було неповних 20 років і вона сформувалася як переконаний консерватор.

Задача вибору життєвого шляху у Маргарет ускладнювалася фінансовими обмеженнями, тому вона вирішила здобути професію хіміка, а вже потім утверджуватися як політик.

В роки навчання Маргарет стала членом студентської консервативної Асоціації, а незабаром і її президентом. Вперше такої посади домоглася жінка.

Енергійного, наполегливого молодого політика помітили колеги і на конференції 1948 р. її виставили кандидатом в один неперспективний для партії округ. Працездатність Маргарет вражала. Вона не відмовлялася ні від однієї, навіть короткої зустрічі. Результати нелюдської напруги виявилися позитивними: консерватори набрали на виборах в окрузі, де кандидатом виставили молоду Робертс, на декілька голосів більше, ніж звичайно.

В 1948 р. Маргарет познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком - Денісом Тетчером. Її ставлення до Деніса було стриманим та вирішальну роль відіграло те, що в них було багато спільного. „Він займався виробництвом фарб, і хімічних продуктів, а я була хіміком. Він добре розумівся на фінансах, я цікавилася економікою” [6, 325-350].

Шлюб вважався вдалим. Деніс протягом всього життя залишався для Маргарет надійним другом і опорою, „без підтримки Деніса Тетчер Маргарет Робертс при всій своїй силі та енергії не стала б прем'єр-міністром” [1, 25-30].

В цій парі гармонійно поєднувалися її твердість і цілеспрямованість та його людяність. Вони добре розуміли один одного. Кожен займався своїми справами. Деніс завжди був готовий вислухати і надати підтримку Маргарет, але сам ніколи не втручався в її справи.

В серпні 1953 р. у них народилася двійня - Марк і Керол. Та тоді Маргарет спрямувала всі свої зусилля на здобуття юридичної освіти. І якщо в майбутньому як політик, вона досягла успіху, то як мати зазнала невдачі. Після відставки Маргарет намагалася виправити свої колишні помилки, приділяючи велику увагу онукам, чого були позбавлені діти.

Тетчер приймала активну участь в роботі організації Консервативних адвокатів, знайомилася з видатними політиками. Спеціалізуватися вона вирішила на податковому праві – в подальшому всі державні бюджети готувалися при активній участі Маргарет. А податкова політика була одним з основних важелів, за допомогою яких Тетчер проводила реформування економіки Британії.

В 1959 р. Маргарет стала депутатом парламенту.

Парламентарі і преса помітили її як перспективного політика. В 1961 р. її призначили парламентським секретарем Міністерства у справах пенсій і соціального страхування.

Маргарет виявила вміння працювати з проблемами соціального забезпечення. Її виступи зводилися до того, що влада робить вірно, коли відмовляється підвищувати пенсії: „Розглядаючи проблему пенсії, треба враховувати не лише інтереси тих, хто її отримує, а й тих із чийх кишень вона виплачується” – говорила Тетчер [5, 528-534].

Ще до 1963 р. почали лунаати голоси, що країна втомилася від консерваторів. Після виборів 1964 р. Маргарет разом з іншими консерваторами перейшла в опозицію й була призначена тіньовим міністром з питань житлового будівництва. Кожного року Тетчер займала нові тіньові посади. Побувала в тіньовому міністерстві фінансів, транспорту, освіти й виступала оратором від опозиції з питань державного правління.

В результаті виборів 18 червня 1970 р. до влади повернулися консерватори. М. Тетчер призначили міністром освіти і науки.

Започаткована лейбористами реформа системи освіти зводилася до принципу „освіта для всіх”. Консерватори ж виступали за розвиток елітних шкіл, розширення приватного сектору в освіті. Маргарет відстоювала цю позицію, вважала, що державні школи підходять лише для нових міст, де проживають в основному робітники.

Коли консерватори прийняли рішення щодо зниження бюджетних витрат за рахунок освіти, Тетчер вирішила збільшити майже на третину вартість шкільних сніданків і ввести плату за молоко. В результаті преса охрестила її „викрадачкою молока”, а в парламенті її називали реакціонеркою та лицемірною особою.

Поглиблювалися конфлікти з вчителями, Маргарет відмовилася підвищувати їм зарплатню, посилала до шкіл комісії з перевіркою „рівня писемності” школярів. Її політикою були незадоволені і університети, яким в цей час були зменшені держа-

вні асигнування. Студенти почали організовувати демонстрації протесту. До них приєдналися десятки профспілок, рад віцеканцлерів університетів і місцевих муніципалітетів. Тетчер робила все для збереження і посилення консервативних ідеалів якості і свободи. Її компетенція і професіоналізм завоювали загальну повагу”.

У 1971 р. консерватори програли вибори, Маргарет призначили споукменом партії в парламенті з питань податкової політики. Її гострий розум та язик дали змогу швидко просуватися сходинками ієрархії партії торі.

У 1975 р. Тетчер змінила на посаді голови партії Е. Хіт. В середині 1970-х рр. консерватори були переогодовані „політикою Хіта і планом Ретчета”, - тому кожен статист міг отримати свій шанс і використовувати його як платформу для подальшого успіху.

Як сталося, що М.Тетчер виграла вибори? Газети писали про її невдачі на посаді міністра освіти, їй пригадали й підвищення цін на шкільні сніданки та плату за молоко. Преса критикувала її і за те, що знаходячись при владі, вона жодного разу не виступила з заявою про критичне становище в партії. Ставилося питання і про доцільність перебування жінки на посаді лідера партії.

Маргарет енергійно взялася за проведення своєї компанії. Разом зі своїми колегами „обробляла” кожного члена парламенту. Завжди підтримувала відносини з рядовими членами парламенту. На користь їй пішли і дебати в парламенті з лейбористським канцлером казначейства Д. Хілі по внесеному ним проекту державного бюджету. Вона піддала бюджет гострій критиці, довівши, що той призведе до збільшення витрат пересічного британця.

Козирною картою її програми була наявність плану виходу країни з кризи. Центральне місце в ньому займали методи зниження рівня інфляції і підвищення ефективності економіки при зменшенні регулюючої ролі держави.

Коли Тетчер прийшла до влади консерватори були в складному становищі. Суттєво зменшилось число членів партії, під сумнів ставилася її репутація як „єдино правлячої”. Наростала партійна криза. В таких умовах потрібен був лідер з радикальними поглядами, свіжими ідеями і рішучістю. Таким стала Тетчер.

У випадку перемоги її партії на наступних виборах вона автоматично стала б прем'єр-міністром. Тому головною задачею Тетчер стало створення дієздатного, надійного тіньового кабінету міністрів, який зміг би виконувати управлінські функції. Це було

необхідно і для підвищення її особистого авторитету в партії.

Всі авторитетні політики - консерватори продовжували підтримувати Хіта, а прихильники являлися потенційними конкурентами. Розуміючи це, Маргарет стала пропонувати останнім посади в тіньовому кабінеті і примусити тим самим визнати в ній керівника, лідера партії. Будучи досвідченими політиками „хітовці” розуміли, що вона – це майбутнє партії і Тетчер вдалося отримати підтримку деяких з них.

Запрошення прихильників її головного опонента було також викликаним прагненням відновити єдність партії. „Поки йшли вибори, розходження було природнім. Але новий лідер повинен зробити все, щоб відновити підірвану єдність” [4, 13-20].

Тетчер вдалося зібрати грамотну, збалансовану команду. Та її вибір не був ідеальним, оскільки вона формувала кабінет міністрів з нуля. В подальшому Тетчер робила ряд перестановок і кабінет ставав ще більш цілісним і працездатним.

В цей час почалася розробка економічної платформи, і Маргарет проявила себе як доволі авторитетний політик. Рішучим тоном вона викладала свою точку зору, перебивала виступаючого, якщо була не згідна з ним, завжди була впевнена у правильності своєї думки. Тетчер почали дорікати, що вона діє за принципом „кабінет – це я”. Вона відповідала: „Я політик переконання. І я вірю в політику переконання. З цього складається моя робота – висунути ідеї, в які я вірю і спробувати переконати людей погодитись зі мною”. [1, 60]. Виходячи з таких міркувань, вона з самого початку почала боротися за всякого роду прояви колективізму в діяльності партії: „М.Тетчер не пристосовувалася до консервативної партії, а пристосовувала партію до себе. Вона була втіленням того, якою партія повинна бути, і коли прийшов час і в її руки потрапила влада, Маргарет почала змінювати партію” [1, 34-40].

Вона постійно зустрічала протидію в своєму майбутньому кабінеті міністрів, в парламенті та партії. Але, як правило, перемогала за рахунок рішучості і цілеспрямованості.

Будучи лідером опозиції Тетчер почала активну боротьбу проти лейбористських концепцій „Соціалізм і Британія несумісні, доки я живу, вони ніколи не поєднаються” – заявила Маргарет [6, 13].

Вона ставила боротьбу з соціалістичними ідеалами в ранг однієї з головних задач свого життя. Захищаючи інтереси своєї партії, і відстоюючи особисту точку зору, Маргарет у виступах в

парламенті стверджувала, що лейбористська політика буде означати “кінець всіх індивідуальних свобод” [1, 130-135].

Перші її виступи як лідера консервантів не принесли успіху. Та в результаті роботи над образом і голосом ставлення до неї в партії і суспільстві почало змінюватися. М. Тетчер проводила багато зустрічей з бізнесменами, виступала по телебаченню і давала інтерв'ю представникам засобів масової інформації. Вона вважала необхідною участь в виборчих кампаніях під час додаткових виборів. Маргарет взялася “перекроїти” партійний апарат, провела реорганізацію канцелярії прем'єра, посиливши її роль у формуванні політики.

На конференції партії в Блекпулі вона поставила мету прийти до влади на наступних виборах. Вперше була озвучена ідея майбутнього консервативного правління – вирішити економічні і соціальні проблеми країни, відновити віру в Британію і віру англійців в самих себе. Тоді авторитет Маргарет в партії значно зріс.

У 1977 р. Тетчер почала вимагати відставки правлячої партії. Вона доводила у своїх виступах в парламенті повний провал соціалістичної економічної тактики лейбористів.

Особливу роль у становленні М. Тетчер як політика дослідники відводять часу перебування партії торі в опозиції: Саме тоді сформувався тетчеризм як політична течія, але лише з часом тетчеризм став приймати більш завершену та цілісну форму. Намітилися чіткі цілі: “перемогти соціалізм, підірвати традиційні основи лейборизму і тредюніонізму в муніципалітетах великих міст, а також змінити систему управління націоналізованими галузями промисловості [5, 528-534].

Збільшилось число й посилилась активність теоретичних центрів, що розвивали антиколективістські ідеї вільного ринку. Ці організації висунули теоретично обґрунтовану програму, яку в певній мірі прийняла М. Тетчер.

Уряд Тетчер почав проводити економічну політику яка дуже відрзнялася від стратегії лейбористського правління.

Адміністрація торі відмовилася від стимулювання попиту і стала застосовувати заходи для розширення пропозиції шляхом послаблення втручання держави в економіку.

Причиною інфляції консерватори вважали невиправдані витрати держави, викликані вимогами профспілок, а також витратами на кредитну сферу.

В антиінфляційних цілях партія послідовно проводила політику гальмування темпів емісії платіжних коштів і удосконалення обігу.

Одним з основних елементів тетчерівських реформ була приватизація державного сектору економіки. З 1981 р. почали здійснюватися програми продажу в приватні руки компаній і підприємств.

Така економічна політика стала відповіддю британських консерваторів на проблеми, висунуті новим етапом НТР. Тетчер відчула нові проблеми і тенденції швидше за своїх конкурентів.

Для виходу на цей етап НТР знадобилися нові важелі стимулювання науково-технічного прогресу, і Тетчер знайшла їх в створенні сприятливих умов для розвитку приватного бізнесу. В результаті проведених заходів-зниження податків та рівня інфляції - зростання прибутків британських корпорацій проходило швидше, ніж в інших розвинутих країнах.

Тетчер прагнула зробити "здорову конкуренцію" універсальним принципом економічного процесу. Особливістю тетчерівського варіанту приватизації було те, що цей процес супроводжувався прямим включенням найманих робітників до володіння капіталом. Це була політика "розпилення власності" та широкого розпродажу населенню акцій приватизованих корпорацій і фірм.

Так насаджувалася ідея вільного капіталізму.

Перемога Англії в 1982 р. у війні з Аргентиною привернула до Тетчер увагу всього світу.

За таких умов тетчеризм набув нових прихильників.

Жорсткий курс Тетчер проводила у відношенні до профспілок, апелюючи при цьому до національних інтересів. Консерватори спиралися на прийняте ними антипрофспілкове законодавство, різко обмежуючи право тред-юніонів на страйк.

Зрушення в соціальній політиці, закликані затвердити індивідуалізм, опору на власні сили, призвели до зростання соціальної нерівності. Виникли нові соціальні проблеми – намітилось зростання правопорушень. Незадоволення у населення викликав стан освіти і охорони здоров'я. Зменшення витрат у систему соціального забезпечення, контроль над заробітньою платою, інтенсифікація виробництва за рахунок зменшення робочих місць – все це негативно відбилося на престижі партії

В 1989-1990 рр. виступи проти Тетчер і уряду консерваторів досягли апогею. Втративши довіру виборців, відчуваючи во

рожість вагової частини партійних функціонерів, „залізна леді” почала розуміти, що їй не вдасться проводити в таких умовах свою політику.

Вона заявила: “Після консультації з моїми колегами я дійшла висновку, що задачі укріплення єдності партії і досягнення перемоги будуть вирішуватися краще, якщо я вийду з гри” [1, 205-210].

На посаді прем'єр-міністра Тетчер вчилася бути більш гнучкою, але своїм головним принципом не зраджувала. Вона хотіла повернути Англії престиж і силу. А шлях до цього вона вбачала в тому, щоб примусити кожного працювати. Вона люто ненавиділа неробство і слабкість, не сприймала соціалізм, заперечувала будь-які субсидії і допомогу малозабезпеченим

Будь-яка влада починала з того, що збільшувала податки на підприємців, і за рахунок цього надавала допомогу соціальним низам. Маргарет Тетчер вирішила, що жоден нероба більше нічого не отримає від держави. Будучи сама сильною, працелюбною, вона хотіла зробити англійців саме такими. Тетчер покінчила з дефіцитом бюджету, врятувала країну від економічної кризи.

Чому саме Тетчер стала таким політиком, хто вивів Великобританію на передові позиції в світі?

На наш погляд, не останню роль тут відіграли фактори особистісного характеру. Серед них: особливості виховання, ставлення до політики в сім'ї та й сам час, коли їй довелося працювати над зміною міжнародного іміджу Великобританії.

Протягом всього часу перебування Тетчер на посаді прем'єр-міністра рівень її особистої популярності в країні змінювався. Але стиль правління Маргарет завоював повагу в британському суспільстві та далеко за його межами.

Література

1. Воропаєва О. Маргарет Тетчер. – Минск, 1992.
2. Гура В. Металеві леді: Маргарет Тетчер і Мадлен Олбрайт // Нова генерація. – 2000 - №6 – С.6-7.
3. Лебедев В. Маргарет Тетчер і її економічна політика // Історія. – 2001 - №33.
4. Маргарет Тетчер / Під ред. Л. Малець // Історія України – 1999 - №9.
5. Сабов А.Д. Політичні портрети. – М., 1989.
6. Семішко І.І. Маргарет Тетчер // Сто великих жінок. – М., 2002.